

Милосав Славко Пешић

РОМАН О УМЕТНИКУ

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ: КЊИГА О МИКЕЛАНБЕЛУ приредио
Никола Бертолино, Нолит, Бгд. 1981.

Дуго најављивана књига Милоша Црњанског о Микеланђелу најзад је, захваљујући приређивачу Николи Бертолину, умножена. Уз РОМАН О ЛОНДОНУ Црњански се најдуже носио мишљу да сачини књигу о Микеланђелу који га је, кроз живот, не увек онакав какав је заслуживао, пратио, на одстојању, до краја, као утех. Толико је Црњански био онесудит Микеланђелом, до те мере је урањао у његову судбину трагајући, највише, за уметниковом мајком, која је, заборављена, само једном поменута, живела у сенци, по страни, као да не постоји, да, же лећи још да сазна, што више, да да нове детаље, непознате, далеке, запретане, осветли, није стигао да књигу, дефинитивно, доврши, да рад приведи крају. Да није било необичне, несваглање, упорности и систематичности приређивача. Николе Бертолина, и НОЛИТА, да објави ово дело, засигурно је да би рукопис Милоша Црњанског о Микеланђелу Бунароту био доступан само малом броју оних који имају приступ заоставштини великог пица.

РОМАН О ЛОНДОНУ, знамо, настао је у време дугогодишњег боравка Црњанског ван земље, и тај период од безмало две и по деценије у људском животу није кратак, али је дело, још више, чини се, личност, Микеланђела Бунаротуја, пратило Милоша Црњанског скоро читав живот. Још, према речима Црњанског, од времена студија историје уметности започело је интересовање (а, засигурно, и коју годину рани-

је) да би га пратило до самог изласка из живота.

Низ година, по повратку у земљу, Црњански је делове будуће књиге о Микеланђелу објављивао по листовима и часописима а знатан део је штампан у књизи КОД ХИПЕРБОРЕЈАЦА. Рукопис, који је, непосредно пред смрт, у две картонске кутије за кошуље, предао НОЛИТУ, свом сталном издавачу, до те мере је био хаотичан да се приређивач одиста добро помучио док је повезао све делове рукописа (пошто се претходно, одлучно за метод најпримеренији делу). Уосталом, сетимо се, Црњански није баш имао превелике среће и лагодности код објављивања својих рукописа. РОМАН О ЛОНДОНУ (опет по властитој изјави) преписивао је осам пута, роман, на енглеском, о обућарима, пријатељи су му саветовали да не објављује, мемоарска грађа, која би, због животних прилика и полистичких застрањивања неоспорно била читана више но било која књига до сад објављена код нас, ономотана великом тајанствености, чами у фиоци неког малог уредника па се може рећи да је, упркос неких дилема око објављивања књиге о Микеланђелу, са њом имао (ако се о томе уопште може говорити) највише среће.

Приређивач је, дознајемо из поговора, размишљао о могућностима: 1. да штампа рукопис у стању у којем је предао НОЛИТУ, 2. да објави све штампане текстове које је Црњански, за живота, расуо по листовима, часописима и књи-

гама, 3. да објави избор из тих текстова и, најзад, 4. да уопште не објави КЊИГУ О МИКЕЛАНБЕЛУ. Из ових недоумица посве је јасно колико је посла, знања и уметности изискивао рукопис. Упркос чињеници да је рукопис склопила друга рука, при чему се може нагађати колико је приређивач прокинуо у замисао Црњанског, КЊИГА О МИКЕЛАНБЕЛУ може се читати пре као роман него као студија о животу и делу ренесансног мајстора.

Књига је писана осам година (а осам пута је, сетимо се, преправљан, дописиван и приређиван РОМАН О ЛОНДОНУ после скоро педесет година истраживања, студија, размишљања, трагања, колебања.

Није искључено: Црњански је, кроз Микеланђела, гледао себе. («Радим свој тежак посао, преко дана, а читам, увече, до дубоко у ноћ. Кроз Микеланђела пратим пут једног човека, у прошлости, — његову младост, његове љубави, његов рад, његова разочарења, старост и смрт. На тај начин, видим прошлост и тражим у њој, као у људском животу, смисла»). То поистовећење, та пројекција, пажљивом читаоцу не измиче, и прати га, кроз књигу из поглавље.

КЊИГА О МИКЕЛАНБЕЛУ како ју је, вероватно, замислио Црњански а осетио Бертолино (и тако склопио пазећи, помно, све време, да се шавови не примете) одвија се на два плана: истраживачком и полемичком. Најпре се појављује професор Зено, зналац Кјеркегора, Фројда, и, природно, Микеланђела. Са њим, као и са осталим сабеседницима, који ће се, током бројних година закупљености Микеаланђелом, појављивати, Црњански полемиче, вешто, разиграно, увек дипломатски, натурајући своје мишљење, своје виђење уз настојање, вазда присутно, да још дозна, да потврди своје сумње. Касније се појављује млада дела Клоета, која Црњанском даје часове језика, који, иначе, он, већ осам година, коректно, говори. Преко ове девојке, аутор стиже до њеног оца, професора дела Клоета, са којим, разумљиво, као великим зна-

лцем уметности, посебно Микеланђела, води испрпљујуће разговоре, пре свега о сонетима, о којима, са његовом ћерком, младом дела Клоета, будући да се сумња у хомосексуалност Микеланђелову, па и да су, самим тим, сонети посвећени, препуни љубави, мушкарцу, Црњански, због њеног васпитања (и младости, казаће) не разговара. Не може. Ако и покуша, биће опоменућ од својих пријатеља.

Професор дела Клоета, претпоследњи саговорник, одличан је зналац ренесансе, Микеланђела, свакако, уз то, и Рафаела. Са њим Црњански покушава да разбистри таму векова, пати ну времена. У нечему се слажу, у већини размисоилазе. Најзад, круг је затворен са, кад што се и очекује, професором Зеном. КЊИГА О МИКЕЛАНБЕЛУ може се, комотно, сматрати, да поновим, романом. И тако је ваља читати. Штавише, КЊИГА О МИКЕЛАНБЕЛУ, великим делом захваљујући истрајности приређивача, спада у најбоља дела Милоша Црњанског. Уистину, само мали круг људи зна шта је из овог рукописа изостало, али ваља веровати да је најбоље, и најважније, објављено или, још боље, да је једино овако конципирана књига о Микеланђелу, из пера Црњанског, могла да буде објављена. У том случају, има смисла оном мноштву књига које се баве Микеланђелом, додати и ову.

Сигурно је да је Црњански у овај рукопис уложио највише времена, љубави и знања али и да је за довршење КЊИГЕ О МИКЕЛАНБЕЛУ каквом је замислио и, у разним приликама и интервјуима, говорио да треба да буде, неопходан још један живот. Стога, с прилично сигурности, можемо веровати да је Никола Бертолино, уз сав пијатет према великом писцу, КЊИГУ О МИКЕЛАНБЕЛУ склопио на најбољи могући начин и да је ни сам Црњански, на крају пута, када је већ понестало снаге («Нисам више, при раду, ни при гласу, који сам био, пре тога... Треба мислити на смрт» из интервјуа ПОЛИТИЦИ, 31. августа 1973) не би боље завршио.